

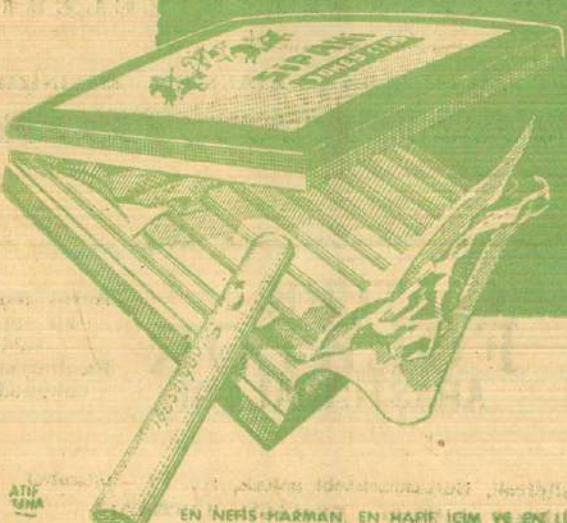
AKBANK

2000  
ALTINI



BİR İSTİKBAL DEMEKTİR

Sipahiocağı



ATF  
UNA

EN NEFIS HARMAN, EN HAFIF İÇİM VE EN LÜKS AMBALAJ.

20

# TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMLARI

İSTANBULDA ÇIKAR, AYLIK  
HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

Eylül 1953

## İÇİNDEKİLER:

- Musiki Folkloru: İklik . . . . . Mahmut Ragıp GAZIMİHAL  
Şehir Adalarla Mänler . . . . . Mehmet ÖNDER  
Başa Hasır Yakmak . . . . . Cahit ÖZTELİ  
Sebinkarahisar Millî Rakşları: Tamzara ve Efeler . . Hayri AKYÜZ  
Türkiyede Eski Medeniyetlerin Maddi Kültürde Temadisi H. Z. KOŞAY  
İstanbulda Yer Adları: İstanbul Surlarının Kapıları . M. Halit BAYRI  
Konyada Yaşayan Tûrabi . . . . . Atif EVREN  
Besni Masalları: Kâtip Masah . . . . . Salih SAN  
Kitaplar Arasında: İzzâh Konya Bibliyografyası . Faliz DEMIROĞLU

Sayı: 50

Kuruş: 25

MİLLÎ KÖTÜPHANE  
ANKARA

21

Bir...

yana  
sava  
ler

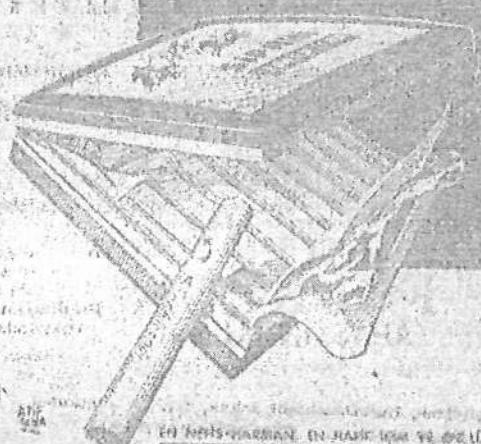
lanlı  
çanlı  
Bun  
mır,  
kl 3  
şime  
kast  
ninc  
Bun  
maj  
yed  
ladi  
hali

rinc  
nl  
zat  
mu  
bir  
din  
nej  
pa  
les

iq  
yi  
nu  
m  
pe  
di  
m  
lh  
st  
la  
le



Sipahiocagi



EN İYİSİZ HARBİNE EN İYİSİZ İMAM VE İYİSİZ AMEALARI.

20

# TÜRK FOLKLOR ARASTIRMALARI

İSTANBULDA ÇIKAR, AYLIK  
HALK KÜLTÜRÜ DİRGİSİ

Eylül 1953

İÇİNDEKİLER:

- |                                                       |                        |
|-------------------------------------------------------|------------------------|
| Musiki Folklor: İklik                                 | Mahmut Recep GAZIMIRAL |
| Şehir Adaları: Mâhlîet                                | Mehmet ÖNDER           |
| Baga Hasır Yalmak                                     | Cahit ÖZTELLİ          |
| Şebinkarahisar Mili Rakları: Tânzâr ve Efelek         | Hayri AKYÜZ            |
| Türkyede Eski Medeniyetlerin Maddî Kültürde Temadisi  | H. Z. KOŞAY            |
| Istanbul'da Yet Adaları: İstanbul Suriarının Kapıları | M. Halit BAYRI         |
| Konyada, Yaşıyan Tûrahî                               | Ahi EVREN              |
| Besal Masalları: Kâtip Masalı                         | Sait SAN               |
| Kitaplar Arasında: İlahî Konya Bibliyografyası        | Faz DEMIROĞLU          |

Sayı: 50

Kuruş: 25

MİLLÎ KÖTÜPHANE  
ANKARA

21

DEVLET VE YÂMI İŞLERİ İDARE KURUMU MİSYONU KODÜM: İSTASYON KİMLİĞİ

## Kâtip Masalı

Derliyen: Salih SAN

cekî verine veznedar şışşalası:

— Begefendi, size Lu elbiseli yanlışlıkla vermişler, haydi gidelim de sizin aldığımız elbiseliği değiştirelim, demis. Gidip bu adamı en iyisinden iç elbiselik kuması almış. «Bunları diktirip size gönderelim» demiş. Bundan sonra o adam memlekette tammiş. Bu adamın yanında her giden:

— Begim, siz bana bir imza veriniz, filâne dağda odun var, kestirip satayım, kazancına ortak olunuz, dermiş. Ona bir imza verinç ötekisi gellyormuş,

— Filâne yerde maden kömürü var, bir imza veriniz de kazdırıym, kazancına ortak olunuz, diyormus. Adamcağız da gelene imza, gidene imza veriyormuş. Gidip de işini bitiren getirip kazancının bir hissini buna veriyormuş. Adam milyoner sahibi olmuş. Ceki de cebinde duruyormuş. Bir gün seyahata gitken adamlar o şerefe gelseler; bu memlekette ne var, ne yok? diye ilmana çıkmışlar.

— Bu şehirde hiç zengin biri var mı? diye sormuşlar. Adamın biri:

— Begefendi, hiç sorma, huraya bir adam geldi; cebinde bir cekî mi, neyi var? Hiç kimse'nin gücü yetmiyor ve bu adam geldi geletti memlekette hiç kimse bu adamdan habersiz iş tutamıyor, deyin cevap vermiş. Seyahata gidip de dönen ve bu adama cekî veren zenginler birbirinin gözüne bakmışlar;

— Şu adama lütfen filâne yerdeki apartunda siz iki adam istiyor, deyip haber verir misiniz? demisler. Ona gidip bunu söylemişler. O da kalkıp hemen apartimanı gelmiş. Gittiginde sayelerinde adam olduğu Begleri görmüş. Görür görmez her ikisinin de ellerine kapanarak öpmüş; çok hörmet etmiş. «Hoş geldiniz», demiş. Begler kendisinden:

— Nasilsınız, bîr şeyler elde edebildiniz mi? diye sormuşlar.

— Hay hay... Teşekkür ederim, sizlerin sayesinde füvgalede geçindim diyerék para cizdamından evvelce vermiş oldukları cekî çıkararak ellerine sunmuş. Kazanmış olduğu parasının panga makbuşlarını da cekî veren Beg'in eline cekle beraber vermiş. O adamlar da milyonlara hırahı makbuşları gördüklerinde:



## İzahî Konya Bibliyografyası

Herhangi bir ilim müntesibinin müşkünlüğü halledecek ve zamanını kazandıracak rehber; arapça ismiyle (Kitabiyat) ve frankçe aditiye (Bibliyografya) dir. Bihassa medeniyetin ve onun mütessirleri olan ilim ve fennin bu derece geniş sahalara ayrıldığı asırımızda Kitabiyat'a olan ihtiyac çok zaruri ve elzemsidir.

Bizde Kâtip Çelebi tarafından arapça olarak hazırlanan (Keşf-el-Zunûn), ilim ve irfanımız içini bilyik bir Abdedir, Bursa Tâhir Bey'in (Osmanlı Müellifleri) de dillimizde yazılmış ilk ve değerli eserlerdendir. Pek noksasız olmakla beraber (Şiell-i Osmanî) ve (Kamusu'l-â'lâm) da bir kısım eserlerle müelliflerini testî etmişlerdir. Yurdumuzda bilhassa 1903 meşrutiyetinden sonra ilim ve fen sahasında başayan faaliyet karşısında bu ihtiyac bütünlük yuzunu ile kendini göstermiş, memleketimizde muhtelif fen ve ilimlere altı bu mahiyette eserler yazılmasına ve yayımlanmasına başlamıştır. Bu yoldaki çalışmalar, araştırmacı kitlesinin zaman ziyândan kurtarmakta ve kütüphanelerde lâzımsız yorumaktan alıkmaktadır. Tarihîn her çağında büyük devletlerin kurulmuş olduğu güzel yurdumuzun bilhassa tarihî ve folklor alanlarında bibliyografyalara olan ihtiyaci pek âşikardır.

İste bu noksasız gören ve nefsinde hissedilen Konya'nın mütevver genglerinden ve gerli mütehassislardan Muzaffer Erdoğan;

Başvekâlet Arşiv Ummî Müdürlüğünden de-  
— İngâlih daha da çok yükselsin, demisler.

Evet ve celi veren Beg, arkadaşının gözüne bakarak «vermiş olduğun sözde tabi duyuysundur. Kızımı vermek sözdünden vazgeçmedin değil mi?» demiş. Arkadaşı da:

— Hay hay... celdi, kızımı vereceğini vädetmiş. Bunun üzerine emsali görülmemiş bir dâvâda meraşimi yaparak kızımı bu adama vermiş ve bu da büyük bir adam olmuş. İyi ve rahat bir hayat sürmüştür.

Darisi cümlenizin başına.

Vapori: Vapur, Gidilme: Gideyim, Gezim: Gezeyim, Soyle beyle: Söyle söyle, Belki: Belim, Panga celi: Banca geldi: Veriliyim, Vereyim, Verinç: Verince, Füvgalede: Fevkâhde, Dâvâ: Dâvîti.

**Yazan: Faiz DEMIROĞLU**

uzun ve çok yorucu bir çalışma sonunda (İzahî Konya Bibliyografyası) namındaki eseri hazırlamış ve geçen yılın sonlarında doğru İstanbul'da bastırılmıştır (1). Bu güzel ve çok faydalı kitap son ilim metodlara göre hazırlanmış, tarihi beldemiz olan Konya'ya dair muhtelif dillerde yazılış bir sürü kitaplarla yazmalar, mecmualar, broşürler ve makaleler alfabetik tasnife, göre sıralanmıştır. Ayrıca önemli görülen eserler hakkında yazarcı lâzımlı ve etrafı Izahîlarda bulunmuştur. Eserin sonuna ise eşnas ve yer adalarını gösteren birer endeks ilâvâ edilmiştir. Yurdumuzda soyadları hentîz esası surette taammûm etmemiş olduğundan, müellîf, pek hâli olarak eser ve imza sahiblerinin adlarını esas tutmuştur. Konya'nın başta tarih ve folkloru olduğunu halde muhtelif konularında inclemeler yapmak isteyenler, tetkik edecekleri lâzımlı kitab ve kaynaklarla sayısız makaleleri bu emek mahsûlu değerli eserde kolayca bulmak fırsatı kazanacaklardır.

Kendilerinden çok faydalandığım bu genç arkadaşımın eserini zevkle okurken nazârâma çarpan bir noktaya da —mâsaadeleriyle— dokunmak istiyorum: Selçuk ve Karamanî devirlerinde olduğu gibi Osmanlı tarihînde şerefli ve çok değerli mevkii olan Konya'ya dair tarihlerimizde dağınık malumat mevcud iken bu tarihlerden bahsedilmemiş olması mezkûr bibliyografya için bir noksasız teşkil ediyor. Basılmış veya basılmamış Osmanlı tarihlerinde Konya'yı alâkadar eden hâdiseleri ve vak'aları inclemek isteyenler bu eserde bu yardım bulamışa ealdardır. Bu eksikliğin eserin müteakip baskalarında giderileceğini umuyorum.

Gönül arzu eder ki bilhassa pek zengin tarihî ve folklor hazırlısalan yurdumuzun diğer şehir, il ve bölgelerinin de böyle kıymetli bibliyografyaları hazırlanın ve bilgi âlemine sunulmuş olsun. İstanbul Üniversitesi'nin yetişmiş olduğu değerli meslek arkadaşımı gipta ile tebrik eder, eserinin diğer genglerimize çalışma örneği olmasının diler ve hararetle tavâlye ederim.

(1) Muzaffer Erdogan, Izahî Konya Bibliyografyası, İstanbul, Anıl Matbaası, 1962, 100-XVI s. Fiatı (200) kurus. (Dergimizden de istenebilir).

## ARASTIRMALARI

saçın farsça adını «İkhk» ile karşıladı. Halbuki Lârendell Emîl bin Hâzır Mâlik Konya'nın edebî cereyanı datresinde kendi müzikî kitabını yine o yıllarda farsça yazarken aynı alete «gigek» dedi; itatip aynı sazi tarif eder; inşüterek kaynaklardan faydalanhımlardır. Yine o yıllarda farsça «Bahrûlgârâbâlhâgati yurt kültüründen bazı münasebetlere de yer verilek dilimizce çevrilirken Keman, Kemâne, Kemançâ ve hattâ Çağana kelimeleri halk diline göre artık hep «İkhk» adıyla kargalanabildiler.

Eski metinlerde İkhk kelimesinin ilk hecesi çogu zaman (Ellîf, ye ve kaf) harfîrileyi, bazan da sadece (Ellîf ve kaf; yahut ellîf, ye ve lu) harflerle yazılmıştır: İşte bu serbes hal sonraları hem Akhîk, Okhîk, hattâ ayaklı gibi okunuşlara, hem de bazı halk etimolojilerinin türemesine sebebiyet verdi: hentîz XV. asırdan Tuhfet - Z. Zekîye'de «ovgulu saz» der gibi bir Oğluk imâsının teşekkülünden görülyoruz. (Ötrô yerine açıkça vaâ harfi vardır). — Bir ayaklı kemân adının onsekizinci asırda türediğine şahit oluyoruz: qâñkû, kelime, lîstüfler tasavvurile ayaklı okunur olmuştu. Birleri aletin okunu, diğerleri yere dayanan ayagını düşündüler. Paris'in 1867 sergisi münasebetiyle O. Comettant tarafından yayımlanan reklâm kitabından ügreniyoruz ki meğer bir tâhîff de Arapların kaypâk telâffuzla türkçe söyleyişine. Akhîk der gibi sonradan türemiş: «Bir derrecye kadar viyofonseln seklini hatırlatan yayla bir saza Arapların verdiği ngall - kemân adı hîc de hoguma gitmedi deñîl» diyor (2). — Antepil Âsim Efendi, «bu sâz ikhîk ile mütearifdir ki hâli ayaklı kemân dedikleridir» diyor. (Rûbab maddesine bakınız; ferhengin farsça aşında bittâbi bu katim ve mukayeseler yoktur). — Kellinenin ikinci hecesi eskiden «âğı» idi; batı türkçesinde ekseriyete «ikh» yazarıdır.

Ahmet Vefik Paşa'ya gelince: o da İkhk ve Ayaklıhî imâllerini biliyor. Asıl addettilgi birincisini «iktamak» fiiliye bağlamak istemisti (3). Bunu yaparken galiba farsça (Revâye sözünün «hazin ses çikarıcı» manâsına bilesik bir kelime olduğu yorumuna bir nazare yapmak istemisti! Halbuki en eski türkçede İklamak, Vâklamak, Ik vâk etmek gibi taklitçi filler yoktur. Sonra da, İkhk kelimesi bir isme ek katılarak yapılmış olup bu gl-

bi kelimelerin filleri bulunmaz: mesela aynı sekilden sayabileceğimiz Çığlık ve İshik kelimelerinin Çığlamak, İslâmak tarzında filleri yoktur, yardımcı fillerle kullanılır: Çığlık atmak, İshik çalmak deriz. Çığlık kelimesinin bir ism olan kökü «çığ», İshik kelimesinin kökü «is» (ses) dir. İkhk'in kökü de «iks» ismidir (4).

Kelime hareketsiz yazıldığça, ve yerine farsçaları kalm olup tasarrufu uzaiðikçe, telâffuzunda -yazılışın yorumuna bağlı- kargasıklar hâsû gelmiştir. — Ayrıca göreceğimiz gibi ve bir yanlış yorumu rağmen, Evliya Çelebi, kemâne adını terehî İkhk kelimesine eserinde hîc yer vermemiştir. Bu anlamsız metinlerinizde Rebab veya Rûbab da



Anadoludaki «ikhk» örneklerinden

geçerse de, sonuncusunu Anadolu halkı hîc kullanmamış gibidir.

«İkhîk» Anadolu Türk ezgi folklorunun bütün geleneği kadar eskidir. Mensedeki seklinin Iran ve Arap ülkelerinin andırışlı «saz»larından adları kadar farklı olduğu ve iste o ilk hâlie Anadoluya geçtiği — Aşyada yaygın türki tiplerden istidâli yoluyle — düşüneliblir. Ne yazık ki bunu göz lehine belgelendirecek pek eski minyatür motifleri henüz ele geçirilemedi.

Mahmut R. GAZIMHÂL

(1) Yayılmış adı olarak Remence'nin Azizi, baycan'dan Trabzon'a getirilen tâhîffdir.

(2) Oscar Comettant, La musique, les musiciens et les instruments de musique (Paris 1863, p. 634).

(3) Lehçeli Ösmâni, — Ba «iktamak». İk eski, iktamak (iktamak) aynı sey degildir.

(4) İkhk calmak anlamında İkhâzak gibi yoktur. Uzak lehçelerde de yoktur.

Derlemeler:

## Şehir Manları

Derleyen: Mehmet ÖNDER

Konya'nın yerli atellerinden, kıymetli dos-  
tum Bay Selçuk Gürel, muhtelif yıllarda Kon-  
ya ve çevresinde derlenmiş yüz kadar Türk-  
kü, mânî, efsane, ağıt, hiccî v.s. yi iftiha-  
eden yazma bir folklor mecmuasını tescikim  
için lütfettiler. Şimdiye kadar yayılanmanın

Ankara'nın balma,  
Tutunmuşuz dalmış,  
Dikmen'den mi gelirsin?  
Kız salma salma...

Hey anam Anadolu,  
Her yanı güzel dolu,  
Balu'ya düşen genceler  
Şaşırır sağa solu...

Antep'te öfter fastık,  
Kapuya balta astık;  
İkinize yetmez mi?  
A güzeli bir yaştık.

Alasehr'dan geldim,  
Ağladım, yürek deşdim,  
Şimdi durdum amma  
Ben de bir akar seddim.

Aydın bagında yemis,  
Sana kılınır ne demis,  
Kezben kuz ne durursun?  
Seni bekliyor Memis.

Güzel Bahkesir'i,  
Bakışları şirir,  
Yardan ayrı düşen  
Ömrü gezer zehir.

Çadır kurduğum Bayburda  
Aliş kuzum bu yurda,  
Sevgili yanında yok  
Gayrî kalamam burda.

Bursa'ya geldi kıraz  
Güzele doyum olmaz,  
Kaphes'da yan gelip  
Bekledim seni bu yaz

Ceyhan'ın sıcakına  
Gül taktım duvajına,

Bir gece çağrımın  
Beni kendi başına.

Efazığ'e gelmişsem,  
Hep dağları delmişsem,  
Seni alacam diye  
Ben sana söylemişsem.

Erzurum'un kaleş,  
Oldumyârın kölesi,  
Çekliğimi of.larım  
Yüregini delesi.

Erzincan'ın kişi var  
Derenin akısı var,  
Ah o kızı görseniz  
Ne andan bakış var.

Gelibolu can dolu,  
Ben severim marulu,  
Bin yapura dolası gel  
Ai eline havulu.

Ey Giresun bülbülü  
Has bahçenin sünbülü,  
Beni aşnak işgi mi  
Kumral saçın ırğıltı?

Gümüşane gümüşlü  
Yoktur yarının eş,  
Yüzbin hazine değer,  
Güzelin bir gülüşü..

Istanbul yolu uzun  
Alayım seni gözün,  
Kırk yerinde beni var  
Sevdigim güzel kızın.

İzmir'in Kordonboyu  
Servidir, yarın boyu,  
Kendi çok güzel amma  
Azaçık hırçın huyu.

Kastamonu kendiri,  
Kaldım kemikte deri,  
Bu ayrılık acısı  
Deler, geçer mermeler.

Kayseri'den mal gelir,  
Çemen gelir, bâl gelir,  
Yâr ile geçen zemler,  
Gün olur masal gelir.

Baklava'nın şınlısı,  
Kütahya'nın çintisi,  
Başında taşlı gezer  
Sevgilinin yenisli.

Manisa'ya năr geldi,  
Yâfee dağa kâr geldi,  
Yârim gitmiş gurbete  
Bu yer bana bar geldi.

Maraş'ın bağlarına  
Takıldım ağlarna,  
Pilav pişirtip yedim  
Bayıldım yağlarna.

Mersin'in portakalı  
Gözleri cakan,  
Barardım, lînon oldum  
Ben abayı yakalı.

Hey Rize, gözüm Rize  
Gelelim biz diz diz.  
Dağlar astım, yoruldum  
Yolunda geze, geze.

Konya'nın Meramını  
Dolaştım dört yanımı,  
Alıp getirin bana  
Derdimin dermanımı.

Tekirdağ'ın kavunu,  
İç karpuzun suyu,  
Daga çöküp seyrettim,  
Yârin servî boyunu.

S O N

Araştırmalar:

## Başa Hasır Yakmak

Yazar: Cahit ÖZTELLİ

Bir çok eski geleneklerimiz, toplum ya-  
sayışımızın değişmesiyle umutuldugu gerçek-  
te. Fakat unutulmuş sandığınız bu gelenek-  
lerimiz, hile olmasa bir kısmının değişik  
olarak yaşadığını görmekteyiz. Mesela, Dede  
Korkut'ta, büyük toylardan sonra Han, evini  
yağmalatır. Konuklar istediklerini alırlar. Bu  
suretle Han, Beyler-Bizerindeki nüfuzunu ar-  
tırmış olur. Bu ev yağmalatma geleneği, bu-  
gün de Tokat'ın ilçesi Zile'de yaşamaktadır.  
Düğüň töreninin başlangıcı olan (Şerbet İç-  
me) de konuklar kız evinde rastladıkları her  
türli eşyayı yağma etmeye, alıp götürmeye  
yetkilidir. Bazi kıymetli eşyalar, sonrasında  
bahşış verilerek geri alınır. Yine düğünün di-  
ğer törenlerinde, kız evinden kaçırılan eşyalar,  
güveyiye götürüldür, bahşış alınır.

Yurdumuzda hemüz folklor araştırmaları  
pek eksiksizdir. Herde la tamamlanmış çağda,  
bir çok eski geleneklerimiz, az çok değişik  
şekillerde rastanacağı şüphesizdir. Yurdun  
her çevresinde, pek yaygın bir şıhri tedavi  
kayına olarak hâlâ devam eden (Ocak) lar  
Şamanlıktañ kalmadır. Eski Türk medeniyeti-  
nin köklérini meydâne çıkarılmak için bu ko-  
nularda esaslı surette gâhmak gerekmektedir.  
Halkevleri bu bakımından çok faydalı olu-  
yordu. Zaten Halkevlerinin en verimli çahı-  
majarı bu alanda olmuştur.

Bu yazida söz konusu edeceğim, eski bir  
gelenek olan (Başa hasır yakmak) dir. On  
yıldanberli halk edebiyati ve folklor araştır-  
malarında yazılı kaynaklarda bâzı deyim dik-  
katini çekmektedir. Aldığım notları bir dosyada  
topladım. Şimdi bunları sıra ile aşağıya ala-  
rak bir sonuca bağlamayın çalışacağım.

Başa hasır yakmak deyimine, ilk defa  
dikkatli gelenek, merhum Samîh Rîfat Bey ol-  
duğunu, Çanlırlı sayın Ahmet Talât Beyin  
(Halk Şîlterînîn Şekil ve Nevîl) kitabındaki  
bir nottan ögreniyoruz: «Türkîyat Alîmlerîn-  
den Samîh Rîfat Beyefendi (yakarmak) tabî-  
rîni (yanmak) asılından me'huz göriliyorlar ve  
eskiden Aecimlerde yol üzerinde durarak elbi-  
sesini yakmak suretiyle hükümdarın nazarı-  
dikkatini celbetmek adet olduğunu ve eski  
Türkîerde de (Başa hasır yakmak) adeti bu-  
lundugunu, (abayı yakmak, Türkü yakmak,

birne yanmak) gibi tabîrlerin bu adetlerle  
münasebettar olması lazıim geldiğini beyan  
buyuruyorlar. Her halde tâhâkî ve tâmî li-  
zimdir» diyor, Bay Ahmet Talât, S. 98,  
not: 1).

Samîh Rîfat Beyin bu sözleri nerede söy-  
lediği veya yayımladığını bulmak elvermedi.

Bay Ağâh Sîrrî Levend, diyan edebiyati  
kelime, remî ve mazmunlarını ele alan (Di-  
yan Edebîyatı) eserinin 468. sahifesinde:

Başa hasır yakmak: Şîkâyet etmek, di-  
yor ve Fâzî'lın şu beytini örnek veriyor:

Yakınım başına bir eski hasır  
İste kâdi ile divâni vezir

Başa hasır yakmak geleneğinin, gerek divân,  
gerek halk edebiyatında kuvvetli izler tuşidi-  
ğunu, bu mazmunu çok kullandıklarını görü-  
yoruz.

Sadettîn Nûzhet merhumun (Aşık Ömer)  
divâname 54. sahifesindeki manzumede:

Haşrı sokunuruz başımıza yakarız  
musrânda aynı deyimî buluyoruz. Fakat mer-  
hum, bu mîsrâdaki (hasır sokunmak) sözü-  
nün anlâmını bilmediğin, mîsrâm sonuna koy-  
duğu(?) ile bellirtmişdir. Eski yazılı oku-  
mada da küçüklâ bir hatayu düzerek son keli-  
meyi (bakarız) gibi okumuştur.

Kendi kitabımda bulunan 250 kadar ör-  
nekten, halk şîlterlerinde bulduğum örnekleri  
de ahıyorum. Basılmış kaynaklarda buldukla-  
rımı yerlerinde gösterdim.

Aşık Ömer'in divâname'da bulunmayan bir  
manzume:

Bâsma hasır yaküp dâd edem hünkarına  
Bi-vefâ, kâflî ellînden dâde hey, ferâde  
hey

Yine 17. yüzyıl aşıklarından Salıoğlu,  
Bâsma hasır yaküp Han'a mu yalvarayım  
diyor. Karacaoglu'nun yayınlanmamış bir şîl-  
terinde (Vahî Lütfî Salı'nın ölümünden sonra  
bâna geçen yazmalarından):

Boğazima taktim bir oddan hasır  
Kılıçlıktan oldum ben, luza eşr  
Aradım Arabistanı, ne diyar Misir  
Aceb sevdigimli eş var midir

Yine 18. yüzyıl aşıklarından Zileli Tâlibî'nin  
bir divâname söyle denilmektedir:  
Bâsma hasır yaküp senden şîkâyet edeyim

Bir selâtin babına uğrarsa rah hos imdi hos  
19. yüzyılda da bu deyim sîrmektedir. Erzu-  
rumlu Emrah'ın yayınlanmamış bir murab-  
baında:

Başında şem'a-veş odlar yakup ley-i  
hiceranda

Bir Ahile büttün dünyayı yandurdum, tu-  
tusturdum  
diyor ki, burada başa ateg yakmak şeklinde  
görülüyör. Yine bu yüzülyn aşıklarından Kon-  
yalı Şem'i'nin (bekleriz) redîfî murabbânum  
son beytinde (Taşbasma Şem'i Divâni, H.  
1290 baskısı):

Derd-i aşk ile efendim Şem'i'ya hasır  
yalüp  
Ey sehînşahı eihân babında kışmet  
bolderiz

Görülüyör ki, halk sairleri, bu deyimi (şikâ-  
yet etmek, çok istrabî olmayı anlatmak)  
şeklinde kullanıyorlar.

Bay Ahmet Talât Onay, henüz yayınlanmamış (Eski Türk Edebiyatında Mâzmunlar  
ve İzâhi) adlı kitabında (Başa hasır yakmak)  
maddesinde su biliği ve örnekleri vermiştir:

(Eskiden zülüm gören halk arasında padığın-  
hın, vezirlerin, valilerin geçeceği yol tize-  
rinde başlarında ot, hasır, paçavra gibi şeyler  
yakarak durmak, böylelikle dikkati celbedip  
dert dinlemek adetmiş.)

Yak bûrlyâ serindé gönüllü dağ-u şerhadan  
Ol şâha arz-i çin-i cebîn-i tazallûm et

Sâmi —

Mânası: Ey gönüllü, bağındaki dağlardan,  
buçak dîlmelerinden dolayı o güzeller padığa-  
hına çektilerini yamp yakılmak için başında  
hasır yak, alımı kırıstır.

Bâd-i deyden hâkipâyne şîkayet kılmağın  
Başına gîllerden ateş yakrı buglu gûlüstan

— Şeyh —

Dergelinde ehl-i eâhim sanma meş'âldir yanan  
Dâde gelmîstir reâyâ başına yakmış hasır

— Hâmd —

Od yanar başında gamdan sabıra tâkat  
kalmadı

Bûrlyalar yakmağa ol gâha hacet kalmadı  
— Hâlett —

İhrak-i âh şehrî edüp deş-i Ateşin  
Yaktı hasır başına yer yer menâferler

— Nazîm —

Kuru feryâd ile bâlbâl umardı vuslatı gûlden  
Yakar başına odlar Şem'i gör pervânesiz

kalmaz

— Lâ —(1) 28

Eskiden Acemlerde (Kâgadın eâme yak-  
mak adetmiş. Bu hasır yakmak adetinin 1200  
hîri tarihinden sonra cari olduğu anlaşıli-  
yor.)

Bay Ahmet Talât, başa hasır yakmak  
adetinin, hîri 1200 yanı milâdi 1780 son-  
rasında, Acemlerden Türkler'e geçtiğini söylü-  
yorlar. Halbuki yukarıda gösterdiğimiz örnek-  
lerde 17. yüzyıl aşıklarının kullanımından  
anlaşılacagı üzere, bu gelenek 18 yüzyıldan  
çok önceki Türklerde vardır. Bunu gerçek bir olay ile (Nâîma) haber vermektedir.  
Kitaplarım arasında bulunan yazma Nâîma  
tarîhinin (varak 62) «Katî-i Kapucu Mûsa  
Paşa Vâli-i Bağdad Dardissâlâm» maddesinde,  
paşadan sıkkayıti olanların, padışâha hallerini  
arz i hususunu anlatırken: (Ve cum'a günü  
padışâhi, Süleymaniye (Süleymaniye ca-  
mil) çikarıp Şâh Bender hasbillâh ve bâzı  
şîkâyet hasır yakup ruk'alar sunup ka-  
pucular Kethüdâsi ruk'aları işaret-i pa-  
dishâhî ile alup yed-i hümâyûna isâl eyledi)  
diyor. Nâîma'mın kaydından da anlaşıyor ki,  
17. yüzyıl ortalarında, İstanbul'da padışâhip  
gececeği yol üzerinde «Başa hasır yakmak»  
gelenegi vardır.

Üzerinde görülen örneklerden çikan so-  
nucu, 16. yüzyılda, bu gelenek Osmâni Türk-  
leri tarafından bilinmektedir. Büyüük, devlet  
memur ve idarecilerine, bilhassa sultanlara,  
her hangi bir sıkkayette bulunmak için, onlar-  
ın geçeceği yollarda, şîkâyetçiler, dertiller  
son çare olarak başlıklarının arasına hasır  
sokup yakmak suretiyle dikkat çekmek ve  
dilekleri olduğunu uzaktan belli etmek istey-  
iyorlar. Bilindiği gibi hasır yanı kamış, yakul-  
duğu zaman alevle yanmayıp koyu bir dumân  
çıkarır. Kalabalık arasında yükselen dumân  
uzaktan görüleceği için ilgililin derhal dikkat-  
ini çeker. Bu gelenegin geçmişî spesî eski ol-  
madığı ki, edebiyata geceblimeldir. On doku-  
zuncu yüzyılda da bilinmektedir.

Acaba bugün yurdumuzu, bu gelenek ta-  
mamen kaybolmuş müdür? Yaşıyış değişim  
dolayısıyla tatbik edilmesi bile hiç olmazsa  
bir atasözünde veya bir deyimde, benzetmede  
yasamıyor mu? Başvurdugum eserlerde ve  
gezdiğim yerlerde halk arasında raslayam-

(1) Ustadın yazarı belli olmadsıgın (LA) ile  
gösterdiği bu bîyî Konyalı Şem'i'ndir. Bakım:  
Taş basma (Şem'i Divâni, s. 24) ve (Âşık Şem'i Re-  
nusuyor, İbrahim Açı Kendi, Yeni Kitâbevi, s. 10,  
Konya 1951).

## Mahalli Raks ve Türküler:

### ŞEBİNKARAHİSAR OYUN VE TÜRKÜLERİ

#### Tamzara ve Efeler

*Yazar: Hayri AKYÜZ*

Türküler, başta iklim olmak üzere halkın  
yaşayış tarzi, tarihi ve geçirmiş olduğu vak'a-  
ların testiyle armonize edilirler. Oyunlar da  
dolayısıyle bu faktörlerle ilişkilidir.

Biz burada Şebinkarahisar'ın türkü ve  
oyunlarını kısaca incelemek istedik. Şebinkar-  
ahisar, coğrafi bakımdan Karadeniz'le Orta-  
anadol'u sınırları üzerinde bulunmaktadır. Bu  
sebeple oyun ve türkülerinde bu iki muntaka-  
nın derin tesirleri sezilir. Karadeniz'in dina-  
mik ritmi ile Ortaanadolunun uzun hava ve  
halaylarının mezcîdîleşmesi Karahisar'da  
orijinal türkü ve halaylar meydana gelmiştir.

Şebinkarahisar'ın karakteristik oyuları-  
nın başında Tamzara gelir. Tamzara, beşka  
yerlerde yalnız bir oyun havası olarak tam-  
dır. Fakat bu kelimenin nereden neşet ettiğî  
bilinmez. Biz de konumum haricinde olduğu  
için şimdilik kelimenin manası üzerinde dur-  
mayıp, yalnız Tamzara'nın Şebinkarahisar'ın  
bir mahallesinin ismi olduğunu kaydederek  
geçelim. Tamzara oyunu yurdun bagka yer-  
lerinden da benimsenmiştir. Zaten halk  
tarafından sevilen her şey, kendisine mal edil-  
mek istenir. Fakat Tamzara ismîyle  
bagka yerlerde oynanan oyun Karahisar  
Tamzara'sının ancak bir kısım figürleri-  
dim. Fakat geçen yüzyılın ortalarına kadar  
yaşayan, bilinen bu deyimin çağımızda da bi-  
linmesi gereklî, sanıyorum. Aranırsa buluna-  
cağına inanıyorum. Bunun gibi, bugün kay-  
bolmuş sanılan nice eski geleneklerimiz, az  
çoく sekil deşîştirek yaşamaktadır.

Bir de (Oddân Külliâ) deyimi var. Yine  
Konyalı Şem'i'nin, yukarıda adı geçen divâ-  
ının 28. sayfesinde:

Şem'i'ye pervâne ol gelsin temâsa eylesün  
Başına. İdm aşkîle ben oddân Külliâm elvedâ  
beytinde (oddân Külliâ) geçiriyor. Acaba bunun  
hasır yakmak ile ilgisi yok mudur? Bugün  
halk dilinde (Başını ateşe yakmak, nâra yak-  
mak) deyimler vardır.

Şimdilik bunlara cevap verecek durumda  
değiliz. Arastırımlar arasında folâdîci ar-  
kadaşların bu noktaya dikkatlerini çekmek is-  
tiyorum.

dir. Bu oyunun Erzurum'a izafe edil-  
mesindeki sebep bir zamanlar Karahisar'ın  
Erzurum'a bağlı bulunmasından ileri gel-  
mektedir. Memleketimizde aynı głîfede  
söylenen oturak havası da bu havanın Karahisar'a alt olduğunu isbat et yeter. Oturak  
havası ve oyun olarak söylenen aynı głîf  
bambaşka bestelerle terennim edilmektedir.  
Aşağıda aldığımız bir kitâsi manî tarzında  
yazılmış Karacaoglanvari çapkınca bir ifade  
taşımaktadır.

Tamzara İki yoldur,  
Biri sağ biri soldur,  
İki me ..... arası  
Cennete giden yoldur,

Bu halaydaki ritmik ayak değiştirmeler  
dik ve keskin vuruşlar (Bilâasa diz vuruş-  
ları) nefis bir manzara arzettmektedir. Ince  
bir müzik hassaslığı taşımakla beraber mert-  
lik ve kahramanlık ifadesi taşıyan figürleri  
îhtîşamlı ve manzaralıdır. Bilâassa figürlerin  
değişmesiude müsikiyi yaptığı modülasyon  
ayrica oyuna bir renk vermektedir.

İcine olarak ele aldığımız Efeler türkü  
ve oyunu yurdun bir çok yerlerinde Karahisar  
horonu olarak tanır ve ismendirilir. Bu  
oyunda pek ince ayak değiştirmeleri, yavaş  
yavaş oynanan figürlerinde intizamî mühâ-  
nâller vardır.

Efeler'den bir su içtim kaanmadım,  
Kardeş bana düşmanın inâz bilmmedi..

Diyen głîfesi bir kardeş kavgasının akister-  
ni taşımaktadır. Ayrıca İlave edelim ki Efeler  
de Karahisarda bir semtin ismidir.

Türkülerine gelince: Oturak havası is-  
mîyle söylenilen uzun havalar inâza ve müsiki  
bakımdan çok güzel armonize edilmişlerdir.  
Şeslerde monotoniye rastlamaz. Aynı za-  
manda İstanbul türkülerinde olduğu gibi  
klasîk müsikiin tesirleri Karahisar türkile-  
rinde de sezilir.

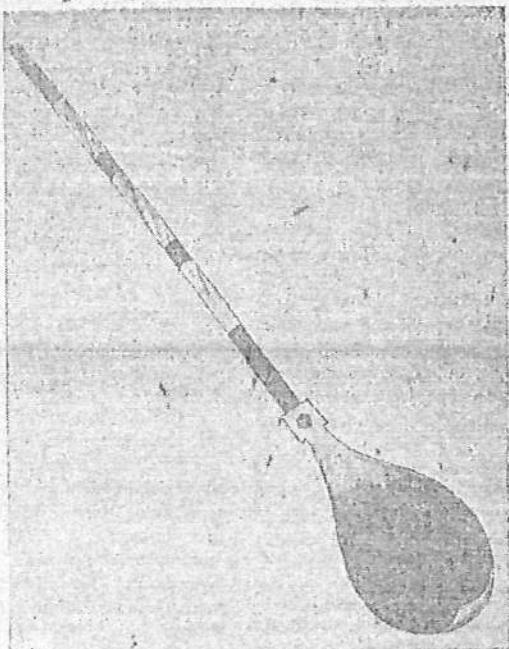
Bilâbili tuttum da gîle bağladım,  
Garip bilâbîlî He gönüllü eğledim.  
Bilâbîlî feryât etti ben de ağladım,  
Ne gare sevgilim yol nîri dâşlı.

## Türkiyede Eski Medeniyetlerin Maddi Kültürde Temadisi

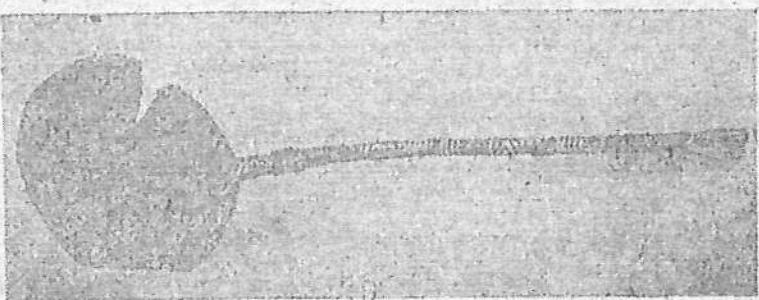
(Dr. Hamit Koşay'ın IV. Türk Tarih Kongresi 1952 tebliğlerinde sahite 211 de yayınlanan bu yazısını, Rıdvan dolayısıyle Türk Folklor Araştırmaları'nda aynı denclere faydalı bulduk, T. F. A.)

Yazar: Dr. Hamit Zübeyr KOŞAY

Son zamanlarda etnografiya, folklor bilimcileri yanında «Archéocivilisation» terminine de rastlamamakta cittadır. Biliindığı gibi etnografiya, bir halkın hayat tarzını bütün teferruatıyla tasrif eder. Folklor, bu hayat tarzı içinde iptidai unsurları ayırmak nesilden nesle ittilâk eden yazısız ananevi medeniyeti testî eder. «Archéocivilisation» ise arkeoloji ve din tarihini yardım ile folklor bilimcilerini arayıştır ve bunları dırlıtmeye ve izaha çahır. Bu, öteden beri bilişen continuité'nin başka bir şekilde ifadesidir.



Res. 1 — Bağla Kasık (Osmanlı devri).



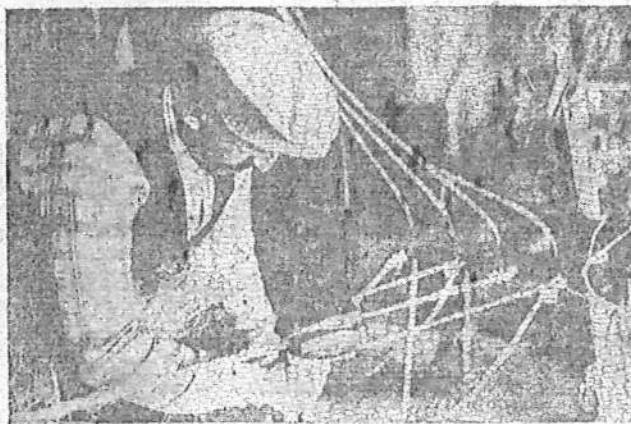
Res. 2 — Bakır veya Eski bronz çanak, Alaca Höyük M.Ö. takriben 2100 - 2300 civarında kazılmış olup, sapı yer yer altın işlemelidir.

Türk halkının maddi kültürde dair mairome top larken ananevi medeniyete dair bazı belgelere rastladım. Gayem, teknikin fotoğraf ve resim gibi araçlarından faydalananın maddi kültürümüzden belgelerini tedvîn etmek ve onu ifade eden 10'lu kat hazırlasını da meydana koymaktı. Resimcilerini gösterdiğim malzeme bülârından küçük parçalarlardı.

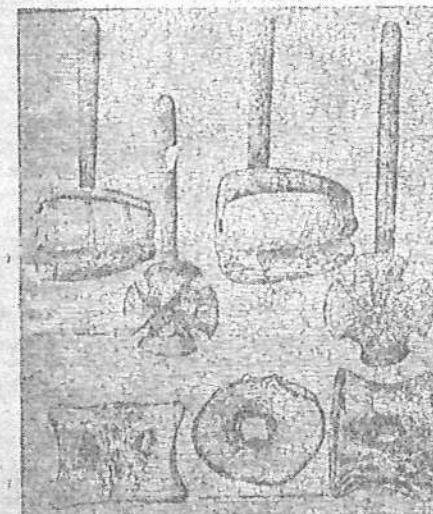
Ananevi medeniyetin hiçbir yoktur ki, bizi eski tarihe veya ön tarihe götürmüz olmasın. Bu bâlikmâan folklor ve etnografya bilimleri arkeolo-

jînin mutlak surette yardımcıdır. Kazılarda bulduğumuz birçok eserleri bugünkü halk hayatından alnan mîsallerle izah edebiliriz. Diğer tâbire, bir kismi ön tarih kahıntıları ve döküntülerini bugünün folklorunu teşkil eder. Kültürelimize bu zavîyeden bakacak olursak su sonuçlarra varırız:

1. Her medeniyelikte olduğu gibi Türklerin de sanat, edebiyat, felsefe, din, hukuk, nazari ve fenni bilgiler alanında bir medeniyetleri vardır. Bu medeniyeti inşinever



Res. 3 — Urgançının ip bükmele kullanıldığı Met (Kastamonu).



Res. 4 — Altındaki kemik Alet aynı makamda işlen kullanılmış olabilir (Dündarçepe, Bakırçay).

adını verdigimiz zümre halıdır. Bu nun altında halk kütlesi simdiye kadar kâfi derecede tedvîn olunamayan anonim bir ananevi medeniyete sahiptir.

2. Buginken medeniyetini unsurlarının önemini bir kusuru atalarımız Orta Asya'dan hamî olarak gelmişlerdir. Bir kismı da eski kültürlerin mirasıdır. Bu yerli kültürlerin eski Türk kültürü ile akaba olup olmadığı ayrı bir meseledir.

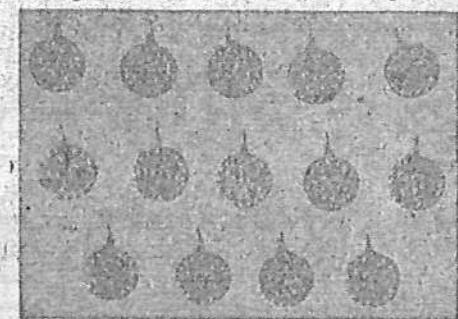
3. Türk dili hazineyi, medeniyet tarihimizin tam bir malâkesidir, di-



Res. 6 — Sungurlu gelen kıyafetleri. Aşağıda taz tezkiyat bugün de kullanıyor.

tahili bizi uygun neticeye götürür. Sindi ananevi medeniyetin temadisine ve folklorun arkeoloji ile olan münaşebetine dair tipik birkaç misal verelim:

(TcmİG sahibi, burada muhtelif projeksiyonlar göstermiştir. Dercetliğimiz resimler bunlardan Bırkaçdır.)



Res. 8 — Bakırçaylı, allündan kadın tezkiyatı

32

A  
si, /  
kapı  
pi, T  
pis,  
ga 3  
kap'  
kap  
kap

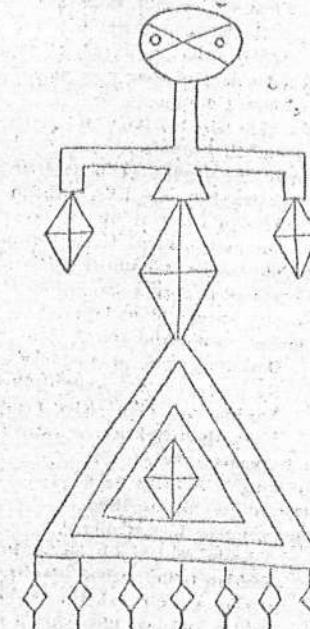
kul  
Kü  
ma  
To  
mu  
ço  
ka  
nt  
ni  
gl  
di  
B  
si  
ğ  
  
e  
ci.  
be  
l  
i



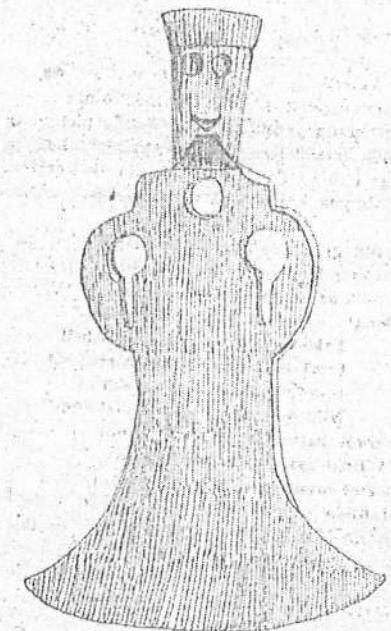
Res. 7 — Külttepe.



Res. 8 — Bakırçaylı (Höyük).



Res. 9 — Nazarlık (Çubuk).



Res. 10 — Demirden Teber

Ankara Etnografya Müzesinde bir demir teber (Res. 10) İnen higimindedir. Çubukta "Kaudilli" adı verilen saman çöpünden nazarlık (Res. 9) ve diğer arkeolojik eserlerle Külttepe idolleri (Res. 7) ve Alacık Höyük elde edilmiş.

33

(Devam edecek)

A46

Talk Saytleri:

## Konyada Yaşıyan Türabi

Yazan: Afif EVREN

Bir kaq Türabi yersa da bizim bâhgede-  
ceginüz Türabi, cocukken Konyaya gelmiş.  
Abdülmecid zamanında yaşamıştı. Elîmz-  
deki:

«Yine su Konyaya ateş düştü»  
mîrat ile başlıyan desthanından bunu anlıyo-  
ruz.

Saz gairi olan bu Türabi Bektaş'ın imis.  
Uzun bir boyta, ağızın çenesine kadar ören  
koça bir bıçık, gözlerin kapıyan gür kaşlara  
sahipmiş. Yolda annesiyle beraber giden bir  
çocuk:

— Anne, bak, demis, su adamını ağız  
yok!

Türabi kızmış, Elleryle bıçıklarını kal-  
dırarak:

— Ağız değil de bu annenin nesi? demis.

Konya'da ölmüş, Yağlıtaş mescidinin bu-  
lunduğu yerde gömülmüşti. Sonra mescidin  
büyütmek istemeler, Kabrini açmışlar; hava  
almadığı için girdirmeyen naşını ajarak karşı-  
sındaki bîyûk kabristana defnetmişler.

### BİR KOŞMASI

Derdli gâmmı mihneîti bulmağa  
Kasâvet bahrine dâldik bâkahim  
Ümîhlîz vârdî hâjâs olmağa  
Girdâbi mîhnatte kâldik bâkahim.  
Takdire bağılandık demîsz bell  
Cüz'l irâdeden gelmişî ell  
Dümen sîkste këstü dîl  
Nihayet engîle salâlik bâkahim.

Türabi hâtmodlu encâmu sözlüm  
Pâymal eyledim âlemde üzüm  
Bezni erenlerden hey îld gözüm  
Mahfice tescîli aldık bâkahim.

On yedi kütâdan mirekîcep olan deş-  
minda, askerlige çagırılış ve alımsız tarzını tas-  
vir ve ifade etmekte, zamanının padığını Ab-  
dülmecid Hâna da hitap eylemektedir.

### — DESTAN —

Yine su Konya'ya bir ateş düştü  
Dağıldı defterler ôn ile fîğan  
Okunur defterde ismin çikarsa  
Kimseden fâdaya yel mevâya dayan  
Defter sorulacağ geğli varalı  
Devletin emrine râzi olâlim  
Eğer sorularsa haber verelim  
Bîrlîyi bîşîyi edelim boyan

Kâtipler defteri eline aldı  
Kimini bağladı himâni saidı  
Yazuya girmedîk insan ni kaldı  
Geçti bu yazdan anadan doğan  
Devletin ümarı tilkenmez lîmî  
Bir is olmayince görürül mîl dûş  
Söz sözé komuşlar kavîlî dögüs  
Hic yîşit nd oñur sonunu sayan  
Vucular sıraya gelir oturur  
Kâtipler ekşigî yazar hîtrîr  
Kîsmî olamî çeker gîthîr  
Kîmtî atî gîder kîmlîl yayan  
Besledim bîyûttihîn derdiñ çektilm  
Kîsmîtîm kîsîldî tuşraya çiktım  
Bîrlî olanlarım belini büktilm  
Kîrîldî kanadum ugredi zîyan  
Çekemem bu derdi dağlar aşarım  
Derdiñ olanlarım derdiñ deserim  
Görürüm görmesin helâlfâşurum  
Ecerîl verolîstre bu halo koyan  
Dilşîne dilşîne gelip gecerler  
Getirir Konyaya ateş ajarlar  
Anadan kuzuları bir bîr segerler  
Tutamaz kendini iştîtüp duyan  
Yazıldı şukkanız vardi ulaşı  
Yazulan askerden gâzîm kamaşî  
Insan koyun kuzu gibi meleştî  
Sana malum olsun Abdülmecid han  
Devletin emriñi alur dedîller  
Bu düzen bîylece kâlî dedîller  
Yardimeimiz olan Üçler Yedîler  
Uyan Haci Bektaş ne yañın uyan  
Tâlim tırapası vuruldu yine  
Surîy kuruldu bilmem ne gîne  
Abdestsiz dîline alîrim dîme  
Fermântî geldikce idelim dîyan  
Askerin çektigi âh ile zârdır  
Ederler tâlimi urbâdi dardır  
Hesapsız senin askerin vardır  
Bekler kuşaları nîcî yîzblî can  
Bulun askerim gelisîn gôreyim  
Tâmamîdîn ataylar vâlîf olayim  
Sene bes deyînce izin vereyim  
İfumu da bîylece der ismi sultan  
Tam oldu taburular kumanda ister  
Geydir askerine plâşkîlî fesler  
Şeyketlim sen bize adîlini gîster  
Ulû camîlerde okundu Kur'an

TFA (50) Eylül 1953

Beşyüzinci Fetih Yılında:

## İSTANBUL İLİNDE YER ADLARI

— XI —

## Istanbul ve Galata Surlarını Kapıları

Yazan: M. Halit BAYRİ

Ahırkapısı, Ayakapısı, Ayvansaray kapısı,  
Ayazma kapısı, Bahçekapısı, Balıkpażarı  
kapısı, Balat kapısı, Cibali kapısı, Çatlaklı-  
kapı, Davutpaşa kapısı, Edirnekapısı, Fener  
kapısı, İceri Yenikapı, İğrekapı, Kunkapı, Lâ-  
nga kapısı, Mevlîvhanekapısı, Narlıkapı, Odun  
kapısı, Petrokapısı, Samatya kapısı, Silivrikapı,  
Topkapısı, Unkapımı kapısı, Yedikule  
kapısı, Yeniceami kapısı, Zindankapı.

Galata surlarının kapıları:

Azapkapısı, Balıkpażarı kapısı, Büyükküle  
kapısı, Kireç kapısı, Küçükküle kapısı,  
Kürkçî kapısı, Karaköy kapısı, Kursunlu  
mahzen kapısı, Meyyît kapısı, Demirkapı,  
Tophane kapısı, Yağkapımı kapısı.

Eski ve yenî tariheller, İstanbul surlarının  
kapıları hakkında mîlîmat verirlerken az,  
çok tereddüt gösteriliyorlar. Bunun sebebi, bu  
kapılardan bir kismının kapatılmış bazılarının  
tekrar açılmış ve hemen hepsinin ismi-  
nin değiştirilmiş olmasıdır. Evliya Çelebiye  
gödee İstanbul surlarının yirmi yedî kapısı var-  
dır. Galata surlarına sit kapıların sayısı on  
iididir. Hattâ Evliya Çelebi, bu kapılar arasında  
mesafenin kaçar adında İbaret olduğunu  
özellikle savaşırken abdest alınmak için yük-  
arıda bahsedilen ayazmayı bu zatin kazdığı  
iddia edenler mevcuttur.

«Bahçekapısı» na eskiden «Fersane kapısı»,  
yahut «Güzelkapı» da denirmiş. Vaktile  
burada bir kayık iştelesi ve sindirî Hidayet ca-  
mitînîn bulunduğu yerde kayıkhaneler ve üz-  
erinde bekâr odaları varmış. Türkî uygunsu  
hâllere ve ेrkîn hâdisclere sahne olan bu bekâr  
odaalarına «Melek girmez» denildiği gibi,  
yakınında iki tarafında yaşlı dükkanları bulu-  
nan dar sokaga da «Melek girmez» sokagi di-  
yenler çokmuş. Kötü şöhreti dolayîyle bekâr  
odaaları ve altındakî kayıkhaneler ikinci Mah-  
mudîn emrîyle yıkılmış ve arsaları üzerine  
yaptırılan Hidayet Camî 1814 senesinde pa-  
dişî tarafından açılmıştır.

Hidayet camî civarında eskiden Pirinç-

çeller çarşısı varmış. Bir sene havaların müza-  
adesizligi yüzünden İstanbul'a Misirdan pirinç  
getirilememiş. Piyasada pirinç meyedu uzal-  
digândan ihtiyâlî davroolması hâlikmetçe  
halka İlân edilmiş. Bu İlân üzerinde telâş ve  
heyecana düşen İstanbullulardan her biri çök-  
ça pirinç tedarîkine heveslenmiş. Pirinç kit-  
liği olacak diye Kasımpaşadan takım takım  
başları hotozlu, elleri magâlı kadınlar kayıklarla  
İstanbul'a geçmişler, Hidayet camî civar-  
ındaki pirinç dükkanlarına hâdicem ettiler  
sûradâ bû kadınlardan otrî, bir pirinç taerîn  
yere yatırımsa, başka bir kadın da feraceci alt-  
ında izlediği büzgeyi adâmın göğsüne daya-  
mış, öteki kadınlar, dükkanlarda ne kadar pi-  
rinç varsa yağmaya koymuşlar. Vâlî'a İftâ-  
hâne Yeniçeri ağası Vefâ Mehmet Paşa, he-  
men İlân'ı kadar kuvvetle Büyükkapâsına

gelmişse de, fitneyi bastırmaya muvaffak olamamış ve bundan dolayı azledilmiş. Bahçekapısimın 1850 senesinde yıkılmış olduğuuna dair bir rivayet varsa da, bunun doğruluğu ve yanlışlığı hakkında kesin bir söz söylemenemiz.

«Cibali kapısı» na bu adın verilmesi «Cebe Ali» denilen zatın İstanbul'a bu kapıdan saldırmışından ilerli gelmiştir. Cebe Ali, Misir Sultanı Klavo'nun şeyhi imiş, İstanbul fethinde bulunmak üzere Mısır'dan önce Bursaya gelmiş, atılımdan bir cebe gidiği için kendisine «Cebe Ali» derlermiş. Fatih, ordusuya İstanbul surlarını sarındıktan zaman Ekmekbaşı olmuş ve bütün askere ekmeğin yetiştiirmiş. Cebe Ali, Okmeydanından Halice İndirilen gemilere binmelyerek Tersane önünden Üç yüz derviş ile birlikte denize post sermiş. Allah diye haykırıkmak, def ve kuddulular calmak suretiyle post fizerinde karşı yakaya geçmişler, surlardaki Bizanslılar bunları görünce şaşmışlar, karaya ayak basınca Cebe Ali ve dervişleri postlarını sudan çıkarmışlar ve Cibali kapısından şehre hücum etmişler. İstanbul fetholunduktan sonra kerameti meydana getirdiği için Cebe Ali çok yaşamamış, yefat ederken Cibali kapısı civarına gömülmüş, yanındaki fakirler de yine o civarda yerleşerek ibadette mesgul olmuşlar. Başka bir rivayete göre, Cebe Ali, Bursa Subası idi, Macar Kralı Vladislav Varna meydan muharebesinde (1444) Karaca Hızır Bey tarafından öldürülmiş, kesiş başı bal ile dolu bir kavanoz içine konularak Bursaya gönderilmiştir. Cebe Ali, kesiş başı törenle karşılasmış, Nilüfer suyunda yüktürmiş, sonra bir mızrağın ucuna taktırarak sotaklarda dolastırılmıştı.

Catladıkapi civarında Blazhalar devrinde dört köşe tunç bir dev sureti bulunduğu zaman bu dev suretinden ateş çıktıktı ve düşman gemilerini yaktığıni Evliya Çelebi Seyahatnameinden öğreniyoruz. Catladıkapi yakınında her tarafta gül fidanlarıyla çevrilmiş bir merkad vardır ki, civar halkının rivayetine inanmak lazımlı gelirse, bu merkadın sahibi İstanbul fethinde bulunan mücahitlerden «Pembe» yahut «Piri Baba» adında bir zattır.

İstanbul'un ehemmiyetli kapılarından biri de «Edirnekapısı»dır. Edirnekapılar, her bayram arifesinde toplu bir halde kapıdan dışarı çıkararak Şehitlikin üst tarafında «Şir Tekke» denilen yerde Kur'an okur ve sevabi-

ni büyük Hakan Fatih ile fetih ordusunda savanların ruhlarına hediye ederler. Bayram sabahları, Bayram namazından çıkan halk yılın kapının dışında Şir Tekkeye doğru yıldız şevirip dua etmeyi unutmuştur.

İçeri Yenikapı, İstanbul'un fethinden sonra açılmıştır. Bu kapıya «Cibali Yenikapısı» adı da verilir. İğrikapı, gerçekten biraz meyillidir. Fatihin Sakabağı olup fetihde şehit düşen Molla Mehmedin merkârı, İğrikapının hemen yanındadır. Meylevihane kapısına bu isim, İstanbul Meylevihanesinin bu kapı civarında bulunması dolayısıyle verilmiştir. Meylevihane kapısına «Meylevihane Yenikapısı» diyenler de vardır.

Silivrikapısimın dışında sağ tarafta «Elekkılıbab» türbesi, bu türbenin karşısında ve kapının solunda «Bağdatlı Seyyit Mehmet» türbesi mevcuttur. Bağdatlı Seyyit Mehmedin, Dördüncü Muradın Bagdadı fethettiği saatte Silivrikapısı üzerinde otururken «Bağdat fetiholundu» diye haykırarak birdenbire kendisi aşağıya attığı, bu suretle keramet gösterip ölümüne rıvayet edilir.

Silivrikapıstyle ilgili bulunan bu rivayeti kaydedelerin şu geleneginde de işaret etmek gerektir: Bayram namazlarını kimlik için Hadim İbrahim Paşa camiline gelenler, namazdan sonra topluca kale kapısından dışarıya çıkarlar, Elekkılı Babanın türbesi önünde saf halinde dururlar, aralarında hatim indirmiş olanlar hatim surelerini okurlar, sevabını Silivrikapı mezarlığında gömülü olan ölülerin ruhlarına armağan ederler. Bu iş bitince herkes koltuklarında Kur'au Kerim olduğunu halde kendi yakınlarının mezarlarına gider ve Kur'an okurlar, bu tarza önce ölüleryle bayramlaşarak evlerine döner.

M. Hakkı BAYRI

## I. ve II. Ciltlerimiz

I. ve II. ciltlerimiz zarif bir şekilde ciltlenerek 750 ser kuruştan satışa çıkarılmıştır.

Ayrıca cilt kapaklarımız da hazırlanmıştır. Cilt kapaklarımız İstanbul'da 175, taşraya 200 kuruştur.

Adres: Yesildirek, Sultan mektebi Sokak No. 17. İSTANBUL

# TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

AYDA BİR DEFA İSTANBULDA ÇIKAR. HALK BİLGİSİ DERGİSİ  
SAHİBİ VE YAZI İŞLERİ MESUL MÜDÜRÜ: İHSAN HİNÇER

No: 50

EYLÜL 1953

YIL: 5; CILT: 3

## *İlklik*

Yazar: Mahmut R. GAZİMİHAL

İlklik adlı yazılı halkımız hakkında iddiasız bir konuşturma denemesi yapacağım. Bu sizin hâlâ folklorumuzda ufak bir yerlere bulunduğu, hem de meraklıları aydınlatmak içinde folklorun en kıdemli unsurları üzerinde terehan çalığının basit bir şekli olan bir nevi şakşaklı oyuncaga «akhlakendü» veya «akhhakendü» derlermiş. Avrupa dillerinde de buna benzer onomatopeik şıkkıdak adları vardır. Almanca Klapper, fransızca Claquette, Clquet kelime gibi. Dikkat edilirse «İlklik» kelimesinin de böyle bir iki iki söylenti bulunduğu için çengi çalparasına da bazan alemlerinde.

İlklik, XVIII. asır ortalarına kadar sülük şehirlerimizde rağbetle kabirak battı kemanlarının moda olması üzerine gözden düşen, fakat Adeta bütün Asya yaylı sazlarının atası sayılıcak kadar kıdem arzeden alelin esas Türkçe adıdır: uzunca sapının alt ucu gövdeye geçmedir. Ağzına deri gerilmış bir kâse şeklindeki gövdenin alt kenarına sap istikametinde, yere dayanacak bir ayakenburgu takılır. İki veya üç telinin düzen kulaqları sapın yukarı başındaki yan deliklerdenburgulular. Teller, tırnak yüzleri dayatılarak, dezi, işten basılarak perdelenir. Tefferruathî tarifin ve yapışını anlatan eski metinler varsa da, onları alımıyorum.. Çeşitli battı kemanları «Suna keman», «Sınan keman» (— Sine keman) gibi adlar edinerek Anadolu lâyerlerine doğru zamanla yayılmıştır. Tuncunca İlklik orârlarda da kaybolmayı başlamıştır.

Bazı bölgelerimizin tek tür köylerinde pek hafif söyleşen farklılarla adını muhafaza ederek, fakat pek sânepleşmem bir halde hâli varlığını sürdürmektedir: bazı Kayseri ve Malatya köylerinde olduğu gibi... Ege bölgesinde tek tür köylerinde gövdeli su kabagundan yapıldığı için eski adı yerine «Kabak» 37

Bogra tısm ıgedi — Aygır dğanı giordattı —  
(Fırı eliflerle yazılı olduğu için İganuk, İkamak da okunabilir). Su halde İkama'nın ga-

cerili ve delik (1) ile çalmabilen bir saz ol-

dugu anladır.

Ote yandan,

yayın kopuz

tellerine sürülmüşinden

Or-

tansya yaylı

azalarının tö-

rediği tahmin

51 un m a k-

taydu: çünkü

Aşyada hâla

yaylı çalınan

bir nevi kopuz

ragbettiştir. —

Koyhacada sa-

dece İk sözü

yaylı saz mâ-

nâsına gelmek

tedir. Kâggar-

ında İk, Yık,

Yığ gibi oku-

nabilen bir ke-

lime eğî ma-

nasında olarak vardır. Bize değirmen İğl,

çirkik İğl otublığı gibi, buna Ok da deriz.

Bütün bonların bir gerritsi vardır, ve Uygur-

cada söz ses manâsına de gelir. Yaylı saz-

aların oku verdir. (Burhanıktarı'da şemâne

maddesine bakınız). İk, İgemek filinin kökü

olsa gerektir. Böylece en eski bir yaylı sazın

türkçe adı İkamak olduğunu anlamış oluyoruz;

bu, kendi kanaatindir.

**I k l i k**

nasında olarak vardır. Bize değirmen İğl, çirkik İğl otublığı gibi, buna Ok da deriz. Bütün bonların bir gerritsi vardır, ve Uygur-cada söz ses manâsına de gelir. Yaylı saz-aların oku verdir. (Burhanıktarı'da şemâne maddesine bakınız). İk, İgemek filinin kökü olsa gerektir. Böylece en eski bir yaylı sazın türkçe adı İkamak olduğunu anlamış oluyoruz; bu, kendi kanaatindir.

Orta Asya kezalarında meydana gikan duvar resimlerinin pek eskilerinde görülen sazlar arasında yaylı çalınanlar yoktur. Prof. Curt Sachs bu yoldaki İlk tasvirlerin M. VIII ve IX. asırlara aidiyetini söylüyor; belirdiği her yerde yerli mah manzarası arzettigini de bir kanaat halinde düşündür (2). Yaylı saz-aların Cin'e hariçten geldiğini, daha ziyade misyâliman' ve Mogol saz takımlarında yer aldigını M. Courant hâkim bir teknin halinde yazıyor (3). G. Capus, Orta Aşyada Bart müsikilerinin hâla çalarken sağ el parmakları etirilerek suretiley gezdirilen gevşek bir yayı kullanıldığına şahit olmuştu (4). Türk yaylı sazlarının başlangıcı oradarda böylece İsa-i Jamiyyet çağının açılması aşırına kadar geri-

## TÜRK FOLKLOR

leyebilmektedir. İkama adının kökü gibi İk-İğ kelimesinin ilk hecesi de aynı «İk» sözü olduğu anlaşılmaktadır. İkinç hece onun ekipidir. İklik sözünün (Fars ve Arap dillerinde yer almamasına karşılık) Çagatayca gibi büyük doğu lehçelerinde yaşamam ve batı türkçesinde devamı millî ve köklü bir gele-nin yayılış istikameterini serâhatle işpat eder. En eski türkçe lugatlerden M. 1312 taraklı Ebû - Hayyan telifinde «İğlik», ve 1387 taraklı İbnî Mûhennâ lugatinde «Yâkhîg» imâlahlarıyla yaylı saz manâlarında vardır. Sözümiz bu noktada kendiliğinden Anadoluya in-tikal edecektir.

Evvelce Raif Efendinin elinde bulunup nâmum bilinmeyen, fakat XIII. asır sonlarında aidiyeti tahmin olunan bir manzumenin ilk olarak 1947 de negrettigim su misralarında İklik ile Kopuz baş başa anılmaktadır:

Gerdi varam bir kişi yolda gezerdı

Urur kâmançı şeyle ol İklik

Biz sevenerle budur komuklik

Dahi bîrisülin sôyler kopuzu

Cefadur dostlarmın aşı tuzu

Kemanı ve «şemâne» İlk ferhenklerde

yay ve kemence oku manâlarıyle kayıt olup önceleri yaylı sazın kendisini ifade etmezler-di. Nitelik yukardı da kemançı sözü ikliği o yay ile galan kınase manâsına kâliñiyor. — XIV. asırdan Germiyâni Şeyhöglü Mustafa'nın yazdığı Hursit ve Ferahşâfta şu be-yit geçer:

Görür İdik çalar bir Köse Durmuş

Hâlyâk derlu gelmiş kulak nrmus

XV. asırdan Aydınlı Dede Ömer Rûşen-de sunu okuyoruz:

Sen benim yanında gürsen İkliği

Nâlügm ol dem bîlürdüm saklığı

Aynı asırın İlk yarısından Ahmedoglu Sükrullah kendi tercüme müsiki kitabında o

(1) Bu arada Ogmak (Övmak, Uvmak) İl-  
mizi hatırlayınız: ovulu aletler.

(2) C. Sachs, Geist und Werden der Musikinsti-  
menta (Berlin, D. Reimer, 1929, S. 183 - 185).

(3) Çin müsikisi (Lavignae müzik ansiklopedisi): Yaylı sazlar kimonin İlk İkraşasına bakınız.

(4) G. Capus, La musique chez les Khirghiz  
et les Sarak de l'Asie Centrale (In Beyue d'ethn., C. III, 1884; p. 108). — Yayın bu sekil-  
de saraklarına da geçmiş olup Araplar bazan hâ-  
lk kullanıyorlar.

## FOLKLORE STUDIES: 1

# THE ITALIAN WELLERISM TO THE END OF THE SEVENTEENTH CENTURY

BY CHARLES SPERONI

(ONYEDinci ASRIN SONUNDa ITALYAN  
DARBI MESELLERİ)

Tümüne adres:

Mr. Archer Taylor, Chairman  
Board of Editors, Folklore Studies  
University of California  
Berkeley 4, California, U. S. A.

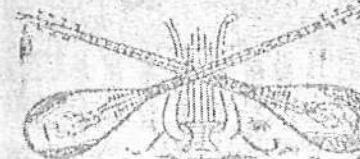
## Şemsî Yastıman Sazevi

Beşiktaş

Çırağan C:

No. 34

İstanbul



Rihnuma platurka sazlar tanır edilir. En düzleni, tam ezaли ve süslü divan sa-  
zı, bağlama ve qızalar yapılr, tanır edilir. Arzu eðanlere bağlısa deniz ve  
rîlî. Taşraya saz gönderdir.

Beşiktaş abone 100, altı  
yaylı abone 150  
kuruştur.  
Yurd ñazi sevlik abone  
2 detarfer.

## TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

Adres: deplâttelere Nâ-  
bil zarf ve Duvan  
teli meğlîde.  
Bâlinuyan yedekler telep  
vâhâne ñâzâ edilir.

Adres: Vadiye, Butmamîtebi sokak, No. 37 - İstanbul  
Bâzgî ve Baskı: ERİCİGÎ, BATBAZİ

T. C.

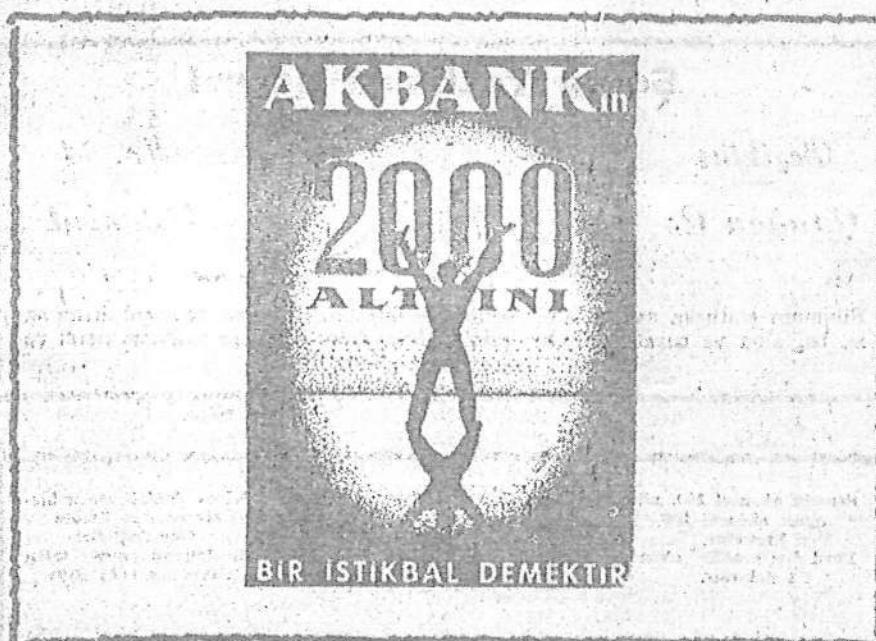
## Ziraat Bankası

Tanıtım Hesapları  
1953 İKRAMİYELERİ YÜKÜNU

**1.000.000 Lira**

#### **DOLGUŞUN FABA İKRAMİYELERİ**

FATİHA YAKNLAŞ İÇİN 444 SURƏ VE AJANSLARI KIRINİZE KERNE



«Türk Halkbilgisi Derneği»nın nesriyat organıdır.

# TÜRK FOLKLOR ARASTIRMAHLARI

İSTANBULDA ÇIKAR, AVİM  
HALK KÜLTÜRÜ DİNEĞİ

Ekin 1953

INDEXES: [www.usenix.org/events/usenix04/submit/indexes.html](http://www.usenix.org/events/usenix04/submit/indexes.html)

- |                                                        |                    |
|--------------------------------------------------------|--------------------|
| Türkîyede Eski Medeniyetlerin Maddî Kültüre Tercihisi  | H. Z. KOSAY        |
| Türkâlemlerinizin İlkâyeleri: Sarı Yıldız, Mavi Yıldız | Y. K. GÖGCCELİ     |
| Aşk Sem'i'la Ölüm Tarihi                               | Ibrahim Acar HENDİ |
| Kitaplar Arasında: «Konya Efeleri»                     | Celâleddin KİŞMİR  |
| Küreğü ve Müsilâbdı                                    | Sadî Yaver ATAMAN  |
| Türkmen Höylerinde Düğün                               | Mehmet KALRANOĞLU  |
| Vatan ve Bayrak İle Davul ve Zurna                     | T. F. A.           |
| Mihell Sâruri'nin Yayılmamış Güzelti                   | Abdülkadir EROĞAN  |
| Beyazılıncı Yıldız İşteşbi Burçlarının Hakkâları       | Halit BATIRI       |

Section 5

Kurus: 25

MİLLİ KUTUPHANE  
ANKARA

SAHIBU TIN YAN MIZANU DAKU BUDU KIS'OL MODOK. IBBAY KISAN

# TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUSU: AUGUSTOS 1949

AYDA BIR DEFА İSTANBULDA ÇIKAR HALKBILGI DİRGİSİ  
SAHİBİ VE YAZI İSLERİ MUSTA MÜDÜRÜ: İHSAN HİNÇER

No: 51

EKİM 1953

YIL: 5; CİLT: 3

Türkülerimizin Doğuş Hikâyeleri:

## Sarı Yıldız, Mavi Yıldız

Yazan: Yaşar Kemal GÖGCELİ

Söyle rivayet ederler ki: Evvel zamanında Sivas'tan bir kervancı Halepten mal getirir. Tam üç yıldır kervancılar yurtlarından, baba oğullarından ayrı düşmüşlerdir. Gurbet ilin kahri, üç yılın hasreti yüklerinde.. Kiminin yolunu anası.. babası, kimininkini sevgiliş, kimininkini coeuukları gözliyor.

İlerinden en genel kara yağış, uzun boylu bir deilikanlı... Adı Veysel. Veyselin bıyıkları daha yenî terlemiş..

Bunlar Halepten aylaren yol ala ala, en sonunda, kahrı firtınla bir kış günü Sivas'a Kayseri arası yıkık bir Selçuk hanına kendiğini zor atlarlar.. Handa gecelermege karar verip, yüklerini çözerler.. Bir insan çok uzaktan gülence, aylareca yol alarak yurduna yaklaşır.. Yurduna yaklaşığı zamana kadar, içinde o kadar rahatsız edici, dörtün bir duyguya olmaz.. Vakti ki memleket kokusunu insanın burnuna gelir, içindeki hâtilâr depreşir, işte o zaman içinde kıyanet kopar.. Bir gey durmadan seni oraya doğru çekter.. «Ya bir kanat versen, ya bir kus oşam..» deditir.

Sivas çok yakındı. Kervancılar yerlerinde duramıyorlardı. Akgam oldu. Yataklarını serip içine girdiler.. Ama hiç birini uykuya tutmuyordu.. Veyselin, nişanlısı.. Nişanlı, oldu-

ğu gibi, Veyselin gözünün önünde... Yatamış yom hayal meyal düşlerden..»

Veysel ikide birde yatağından kalkıp, işidi mi diye, doğudan yana bakıyor.. Veysel bir türli yataktaki duramıyor.. Sabah, bir olsat işindi, geceden yola çıkmaz mı? diyor Veysel.. Kar kar.. Allahın belâsi bir firtına var..

Gün işinden önce, doğuda, tam günün doğucuğunu yerde bir yıldız gözükür, Sabah yıldızıdır o.. Sabah yıldızı gözükünce yola çıkmak.. Sabah yıldızı bir gözükse.. Bu gece, bir gece değil, karanlık bir yıldır.

Veysel sevinge, göktenberi durup seyrettiği doğuda kocaman, yalp yalp usyan bir yıldız görüpof.. Deliceste bağırıyo:

«Sarı yıldız.. Mavi yıldız..»

Telâşla kervanı yükliyorlar.. Kar savuruyor.. Geceye ve sarı yıldız'a kar yağıyor.. Gece ve sarı yıldız ışılımış.. Kervan yola düşüyor.. Kervancılarla sevinç.. Geceye, kara, sarı yıldızı karşı türküler söyleyiyorlar.. «Bir bulut oynadı Sivas'tan.. Ucu telli mektup geldi gelinden..» Yarın sabaha Sivas'ta olacaklar.. Veyseli sorarsanız, Veysel, kervandan belki beş yüz metreleride.. Atı, ağaçlar böyü yükselenmiş kari göğüsliyor.. At, bazan yorulup, yavaşıyor.. Veysel, atı ildidreeek gibi.. Vey-



42

43

MUİ KOTÜPHANE  
ANKARA